
Икономическа жизнеспособност на пермакултурните стопанства в България

Докторант ДОНКА РАДЕВА

Университет за национално и световно стопанство – София

E-mail: donka.radeva@unwe.bg

Резюме

Икономическата жизнеспособност (Economic viability) е модерен термин и привлекателна концепция днес. Но в исторически план ситуацията е различна. Терминът е пренебрегван от икономическата наука през дълъг период от време. Използването му в научни публикации се забелязва едва от едно-две десетилетия. Прегледът на литературата сочи, че – от една страна, нараства интересът към икономическата жизнеспособност в научните изследвания, академичната сфера, политическите регулации и бизнес средите. От друга страна, терминът все още е дискуссионен. Единни схващания и общоприета дефиниция не съществуват.

В настоящата статия е представен модел за изследване на икономическата жизнеспособност. Демонстрирано е практическото му приложение чрез анализ на перманентното земеделие (пермакултура) в България. Предложена е оригинална дефиниция на понятието икономическа жизнеспособност, на базата на критичен преглед на използването му в научните изследвания и в практиката. Представено е проведеното проучване на пермакултурните стопанства¹ в страната. Резултатите от него са анализирани чрез методологията на школата на Новата институционална икономика – Икономика на разходите за трансакции. Формулираните изводи са дискутирани в светлината на разработения модел. Изведено е заключението за икономическа жизнеспособност на стопанствата в България, прилагачи пермакултурните принципи и етики.

Ключови думи: икономическа жизнеспособност, агроекология, пермакултура

Икономическата жизнеспособност (Economic viability) е модерен термин и привлекателна концепция днес. Но в исторически план ситуацията е различна. Терминът е пренебрегван от икономическата наука през дълъг период от време. Използването му в научни публикации се забелязва едва от едно-две десетилетия. При това, често превратно – просто като нов начин да бъдат представени отдавна известни възгледи. Не съществува общоприето разбиране, отсъства дори единна дефиниция. Ето защо, в рамките на настоящото изследване бе извършен литературен преглед за разкриване на същността и харак-

теристиките на икономическата жизнеспособност.

Икономическа жизнеспособност

Икономическата жизнеспособност като бизнес термин

Нарастващо е използването на този термин в практиката на различни компании и организации. Очевидна е неговата практическа стойност и актуалност:

San Francisco International Airport използват термина в годишния си отчет за устойчи-

¹ Под пермакултура тук се разбира стопанство, прилагачо устойчиво земеделие и система за дизайн като подход в агроекологията, посветено на производството на екологична храна в диверсифицирани земеделски системи. Цялостен икономически анализ на НАЗ, в частност пермакултурата в България, чрез методологията на Новата институционална икономика, е извършен в дисертационен труд на Радева, Д.

вост². Терминът присъства и във финансовите отчети, които се докладват пред швейцарското министерство на гражданската авиация³. Във формата на годишните финансови отчети терминът обобщава чисто финансови аспекти от балансите на компаниите. Организация, подкрепяща обучението на дизайнери⁴, също използва понятието икономическа жизнеспособност, като го свързва предимно с чисто икономическите му характеристики като разходи за материали, производствен процес, мащаб на производство и принос на персонала към себестойността на продукта. Друга организация на английски университети⁵, водещи в област градоустройство, апелира за холистична визия в анализа на икономическите, финансови и политически предизвикателства. Считат, че от тази гледна точка икономическата жизнеспособност е жизненоважен фактор за създаване на устойчива, нисковъглеродна, подсигурана с ресурси и обитаема околна среда.

Икономическата жизнеспособност като политически термин

Осъзнаването на икономическата жизнеспособност като цел при разработването на политики е видно от широкото използване на термина в редица нормативни документи на ЕС:

В т. 102 на Резолюция на Европейския парламент от 12 март 2008 г. се подчертава, че „изменението на климата е не само екологичен, но и социално-икономически проблем, и поради това усилията в селскостопанския сектор следва да вземат предвид необходимостта от гарантиране на икономическа и социална жизнеспособност на селските ра-

² San Francisco International Airport, 2014, Sustainability Report. <https://media.flysfo.com/media/sfo/community-environment/sfo-2014-sustainability-report.pdf#page=13>. (27 January 2017, date last accessed).

³ Schweizerische Eidgenossenschaft. <https://www.bazl.admin.ch/bazl/en/home/specialists/air-transport/economic-viability.html> (27 January 2017, date last accessed).

⁴ Design Technology. http://www.ruthtrumpold.id.au/destech/?page_id=162. (27 January 2017, date last accessed).

⁵ Liveable Cities. <http://liveablecities.org.uk/challenges/economic-viability>. (27 January 2017, date last accessed).

йони”. В Решение на Съвета от 16 декември 2009 г. е указано, че „земята може да се продава и на юридически лица, които разполагат с доказателство за икономическа жизнеспособност” (пар. (6)). В Регламент на Комисията от 2007 г. се споменава, че подпомагане може да бъде отпуснато на земеделски стопанства, „чиито перспективи за икономическа жизнеспособност в края на реализирането на инвестицията могат да бъдат доказани” и че „планът за финансиране обосновава исканото участие след анализ на финансовата жизнеспособност” (чл. 156, т. 4, ж) и чл. 176, т. 2, а)). Терминът се среща и в Резолюция на ЕП от 2008 г., касаеща „Регламент за икономическа жизнеспособност и схеми за подпомагане” (относно производството на биогаз). В Решение на Комисията от 2009 г. относно контролните пунктове е коментирано, че „... нито едно от получените предложения не покриваше минималните критерии по поканата, поради липсата на достатъчно информация относно икономическа жизнеспособност на проектите ...” (2009/755/ЕО), ал. (5).

В обобщената информация, която държавите – членки съобщават относно малки и средни предприятия в област „Селско стопанство“, също се използва терминът: „техническата помощ ще се състои в изготвяне на оценка на техническите възможности и икономическа жизнеспособност на преминаването на цялото или част от стопанството към биологично чисто земеделие” (2010/С 321/03), Помощ №: ХА 188/10, стр. 321/7. Специфични разпоредби относно Инвестиционната помощ за България и Румъния от 2005 определят, че „инвестиционната помощ се предоставя на земеделските стопанства, за които може да се докаже икономическа жизнеспособност” (Приложение VIII, Раздел II, ал. (1)). Регламент на ЕС и на Съвета от 2009 г. определя, че „Комисията трябва да направи сериозна оценка на потенциалната икономическа жизнеспособност на проектите с помощта на анализи разходи/печалба и други подходящи критерии” (COM (2009) 113 окончателен 2009/0037 (COD), стр. 7). Понятието икономическа жизнеспособност се използва и в

проекти, финансирани по програмата на ЕС – Horizon 2020 Research and Innovation. Пример за това е проектът Macrofuels⁶, който цели да произвежда биогорива от морски водорасли.

Икономическата жизнеспособност в селското стопанство и близки отрасли

Понятието икономическа жизнеспособност в отрасъл „Селско, горско стопанство и рибарство“ придобива все по-голямо значение като термин, включително е използвано в университетски дисциплини на селскостопански специалности.

Позицията на местната мрежа за устойчиво земеделие Eastern Shore в Щата Мериленд⁷ относно понятието икономическа жизнеспособност е, че то се отнася до способностите и капацитета на фермите/фермерите да се „самоиздържат“ в дългосрочен план. Тя включва и приемането, че фермерите не живеят в изолация, нито без сътрудничество с околните. В концепцията място намира и признанието, че ангажиментът и удоволствието от работата основно определят степента, в която фермерите израстват и биват заменени – икономическата жизнеспособност трябва да се простира върху поколенията.

Организация за Глобално партньорство за изследване на малките рибари⁸ определя икономическата жизнеспособност като използвана основно за описание на финансовите резултати или еколого-икономическата жизнеспособност на рибарите. Те дефинират икономическата жизнеспособност в контекста на проекта, който провеждат. Авторите споделят, че при изследването на това понятие то предимно се свързва с финансовата жизнеспособност, където печалбата е основна цел. Споменава се, че социо-икономическите аспекти и поддържането на неотрицателни нетни ползи за обществото често не се

вземат предвид в редица възгледи по темата (Schuhbauer&Sumaila, 2016).

Проект, финансиран от Европейската Комисия, обхваща изследване на ефектите от глобализацията – анализ за икономическа жизнеспособност и глобална конкурентоспособност на горския сектор на ЕС, който покрива целия ЕС, включително страните от Западни Балкани, до 2030 г. Изследвана е жизнеспособността на европейския модел на устойчиво и „мултифункционално“ лесовъдство, включително осигуряването на други горски услуги, извън пазарния сектор и често без пазарноориентирани приходни потоци (International Institute for Applied Systems Analysis, IASA Reference 06-157, 2007). Тук също се вижда, че, макар и недефиниран в конкретика, терминът включва и неикономически аспекти (отвъд пазарите).

Икономическата жизнеспособност вече е и университетска дисциплина. В University of California Santa Cruz се преподават няколко курса⁹, свързани с темата икономическа жизнеспособност. В материалите към курсовете прави впечатление, че отново не се среща точно дефиниране на понятието.

Икономическата жизнеспособност в икономическата литература

Икономическа жизнеспособност в традиционен смисъл

Твърде често в научните изследвания се срещат заглавия, които целят доказване на икономическа жизнеспособност по дадена проблематика, а в тяхното съдържание липсва дефиниране на понятието жизнеспособност. Вижда се, че авторите го заменят с чисто финансови термини като измерване на икономическа ефективност, рентабилност на активите или на печалбата. Правят се също изчисления за вътрешна норма на възвръща-

⁶ Macrofuels, 2016. <https://www.macrofuels.eu/economic-viability> (27 January 2017, date last accessed).

⁷ Local eastern shore sustainable organic network. <http://shorefood.org/view/economic-viability>. (11 November 2016, date last accessed).

⁸ Global Partnership for Small-Scale Fisheries Research. <http://toobigtoignore.net/research-cluster/economic-viability/> (27 January 2017, date last accessed).

⁹ University of California Santa Cruz. Small Farm Viability Today. Unit 1.0. http://casfs.ucsc.edu/documents/Teaching%20Direct%20Marketing/Unit.1.0_Small_Farm_viability.pdf. (27 January 2017, date last accessed).

University of California Santa Cruz. Teaching Direct Marketing&Small Farm Viability. <http://casfs.ucsc.edu/about/publications/Teaching-Direct-Marketing/pdf%20downloads/Unit.1.pdf>. (27 January 2017, date last accessed).

емост, включително симулации Монте Карло и прочее, с което очевидно се заменя понятието икономическа жизнеспособност.

Икономическата жизнеспособност означава, че пазарните операции са устойчиви спрямо настоящите и предвижданите приходи. Или с по-проста терминология, всеки проект или дейност, които могат сами да се поддържат финансово, са икономически жизнеспособни¹⁰.

В изследване за икономическата жизнеспособност при самолетните превозвачи (De Poret et al., 2015), се наблюдава, че понятието включва изцяло финансови аспекти относно жизнеспособността. В глобално проучване за технико-икономическата жизнеспособност на устойчивите практики при морския риболов, в термина жизнеспособност са заложени само финансови индикатори, свързани с цени на горива, цени на рибни продукти и др. (Lery et al., 1999). Тук липсва дефиниция за икономическа жизнеспособност, а устойчивостта на практиките при улова се разглежда отделно. В изследване за икономическата жизнеспособност от отглеждането на органична пшеница в Punjab, Пакистан, за периода 2008–2009 (Singh&Grover, 2011) също няма изведена дефиниция за жизнеспособност, като същевременно се оценяват единствено финансови показатели. В оценка на икономическата жизнеспособност от производството и преработката на сизал в южноафриканската провинция Limpopo, понятието жизнеспособност се свързва с анализ на земеделски проекти с потенциал за създаване на работни места в селските райони. В тази връзка се оценява жизнеспособността от дадена инвестиция в подобен тип производство, икономическите разходи и ползите от него (Dlamini et al., 2014). Терминът очевидно се свързва с икономически понятия като нетна настояща стойност и вътрешна норма на възвръщаемост на инвестициите.

В изследване на икономическата жизнеспособност на млечната индустрия в селски-

те райони на Uttar Pradesh, Индия, се прави опит за рedefиниране на определението за устойчивост, което според автора е базирано на жизнеспособността на дадена единица за определен период от време. Тук е използван иконометричен модел, при който икономическата жизнеспособност се асоциира с проблемите и влиянието върху сектора на три маркетингови стратегии в млечния сектор. Според автора измерването на икономическата жизнеспособност на една фирма зависи от целите и обекта на изследователя (Chaturvedi, 2013). Той допълва концепцията за икономическа жизнеспособност с влиянието на маркетинговите стратегии, но се ограничава до изследване изцяло на финансови аспекти при тази оценка. Gordon, 2014, в книгата *The Economic Viability of Micropolitan America*, свързва понятието бъдеща икономическа жизнеспособност с обвързаността на града и университетите в него, както и осигуряване на продължително съществуване на университетските факултети. В книгата се разглеждат понятията като икономически ръст, икономическо развитие и други подобни, без конкретно дефиниране на жизнеспособност.

Съвременни схващания за икономическа жизнеспособност

В икономическата терминология това понятие е сравнително младо, като в последните години някои автори започват да свързват жизнеспособността с концепцията за устойчиво развитие и екология, и именно такива изследвания са представени тук.

Икономическата жизнеспособност е необходимо условие за устойчивото земеделие и хранителните системи. Въпреки че наличието на доходност е нещо важно, то икономическата жизнеспособност е нещо повече от рентабилността. Загрижеността за здравето и качеството на околната среда са стойности, които не могат да бъдат закупени и продадени на пазарите. Изследователи от Michigan State University предлагат модел за измерване на тези трудни за изчисляване стойности¹¹.

¹¹ Michigan State University. Department of agricultural, food and resource economics. 2015. <http://www.afre.msu>

¹⁰ Reference. <https://www.reference.com/world-view/economic-viability-6d24368d0bb855a3>. (11 November 2016, date last accessed).

Жизнеспособност означава, че различните компоненти и функции на една динамична, стохастична система остават по всяко време в обхвата, където бъдещото съществуване на тези компоненти и функции е гарантирано с достатъчно висока вероятност. Оказва се, че жизнеспособността намира и екологично приложение. По-скоро жизнеспособността е нормативен критерий, специфициран за дадена екологична икономическа система, рефлектиращ социалните норми и стойности (Baumgartner&Quaas, 2007).

Икономическата жизнеспособност е способността за развитие и оцеляване като една относително независима социална, икономическа или политическа единица¹². Икономическата жизнеспособност е често използвана концепция и рядко дефинирана. Една проста работна дефиниция, възприета в книгата на Bookman, е следната: „Жизнеспособността на един регион включва способността за поддържане на растеж в резултат на отделянето на нивата от периода преди постигане на независимостта”. Авторът набляга, че следва да се прави разлика между краткосрочен и дългосрочен период (Bookman, 1992, p. 145-160). В устойчивата икономика печалбите са възнаграждение за посрещане на текущите нужди на хората, докато икономическата жизнеспособност е възнаграждението да бъдеш способен да посрещнеш човешките нужди в бъдеще. Мнението на автора по този въпрос е, че само тези бизнеси, които защитават, съхраняват, възобновяват и регенерират своите естествени и човешки ресурси, са икономически жизнеспособни (Ikerd, 2008).

В разработка на Башев, 2016, относно изследване на устойчивостта на българските земеделски ферми, също се споменава терминът жизнеспособност на ферма в контекста и връзката му с концепцията за устойчивост: „В литературата, официалните документи и в селскостопанската практика има яснота по

отношение на това, че устойчивостта и жизнеспособността на фермите е условие и индикатор за аграрната устойчивост и за реализиране на целите на устойчивото развитие (стр. 1-2).” И по-нататък се разяснява, че една ферма е „икономически жизнена и ефективна, когато позволява приемлива икономическа възвръщаемост на използваните ресурси и финансова стабилност на стопанството ...” (Башев, 2016. „Изследване на устойчивостта на земеделските стопанства в България”, стр. 12). Доклад на University of Massachusetts относно икономическата жизнеспособност от провеждането на фестивали свързва положителното икономическо влияние от организирането на фестивали в градчето Wickenburg със социални, културни и екологични ползи (Scot, 2015).

Икономическата жизнеспособност според автора

Прегледът на литературата сочи, че – от една страна, интересът към използването на термина икономическа жизнеспособност в научните изследвания, университетите, политическите регулации и бизнес средите нараства. От друга страна, се вижда, че зад тази терминология няма единни схващания и общоприето понятие. Имайки предвид изведените по-горе разбирания и дефиниции за икономическа жизнеспособност от различни източници, то тук е предложено авторово определение за целите на настоящата статия:

Икономическата жизнеспособност е по-широко понятие от способността да се генерира просто печалба или доход. Икономическа жизнеспособност е състояние на самостоятелно съществуване, осигуряващо задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност, свързано с ангажираност към осъществяваната дейност или проект, и което състояние може да бъде предадено на бъдещите поколения при спазване на общочовешкия принцип на загриженост за хората и за планетата.

Дефиницията за икономическа жизнеспособност е разделена на пет части, най-общо разпределени в две групи – икономически и

edu/centers_services/economic_analysis_of_sustainable_ag_food_systems. (11 November 2016, date last accessed).

¹² Glosbe. <https://glosbe.com/en/en/economic%20viability>. (17 February 2017, date last accessed).

неикономически аспекти (нагледно представени във фиг. 1 по-долу).

I. Възможност за осигуряване на задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност.

Тук идеята е заимствана от Simon, нобелов лауреат по икономика от 1978 г., който разработва концепцията за ограничена рационалност или теорията за вземането на икономически решения на базата на „задоволителен резултат или удовлетвореност“. Тя е свързана с това, че хората в много различни ситуации търсят нещо, което е „достатъчно добро“ или задоволително. Той прилага идеята както към организациите, така и към индивидите. За разлика от традиционното схващане за „икономическия човек“, който се стреми да максимизира, като избира най-добрата алтернатива от всички възможни, то Simon въвежда понятието „административен човек, братовчед на икономическия човек“, който се стреми да задоволява или да търси посока на действие, която е удовлетворяваща или „достатъчно добра“ (Simon, 1955).

В тази връзка, в концепцията за икономическа жизнеспособност трябва да се има предвид именно такова ниво на доходите от дадена дейност или проект, което да е задоволително за продължаване съществуването на фермата или проекта, и да осигурява лична удовлетвореност от извършването.

II. Възможност за самостоятелно съществуване (относителна финансова независимост).

Имайки предвид една от представените по-горе идеи за икономическа жизнеспособност, то тя би следвало да представлява способността за развитие и оцеляване като една относително независима социална, икономическа или политическа единица¹³. Такава единица може да бъде ферма, проект или дейност, които успяват да съществуват самостоятелно без намеса на държавата, политики по подпомагане, субсидии и/или са сравнително независими към банково задлъжняване. Разбира се пълна независимост не е въз-

¹³ Glosbe. <https://glosbe.com/en/en/economic%20viability>. (17 February 2017, date last accessed).

можна (освен в изключително редки случаи), тъй като всяка икономическа единица се влияе от заобикалящата я институционална среда в по-голяма или в по-малка степен. Затова тук се използва терминът относителна финансова независимост.

III. Наличие на неикономически стойности като ангажираност към осъществяваната дейност или проект.

Тук се има предвид доколко една дейност, която носи задоволителни доходи и лична удовлетвореност, е свързана и с ангажимент към нейното бъдещо развитие и работа в тази посока. В тази връзка могат да се търсят причините, които се коренят в осъществяването на дейността (загриженост за природата, разочарование от политическата система, интерес) и в стремежа за подобряване на дейността чрез инвестиция в знания, обучения, разпространение на идеите в общността и други.

IV. Възможност за предаване на генерираната в настоящето жизнеспособност към бъдещите поколения.

Предаването на състоянието на икономическа жизнеспособност към следващите поколения може да се случи чрез взаимодействие и сътрудничество с местните общности, създаване на модели за устойчив начин на работа и живот, обучения, споделяне, създаване на заетост, изграждане на философия за здравословен начин на живот, както и разпространение на идеите най-вече сред младите хора и техните семейства.

V. Спазване на екологични и етични принципи като грижа за земята и грижа за хората при съхранение, възобновяване и регенериране на природни и човешки ресурси.

Екологичните принципи по съхранение и възстановяване на природните ресурси се отнасят до намаляване на вредните емисии чрез използване на минимални количества фосилни горива и увеличаване на възобновяемите енергийни източници; чрез свеждане до минимум или пълен отказ от химически препарати; чрез влагане на естествени торове от собствени източници; чрез събиране и възстановяване на стари сортове семена и развитие на семенни банки.

Етичните принципи се отнасят до хуманното отношение към хората в най-близкото обкръжение и общността, до стимулиране използването на доброволен труд с цел обмен на знания предимно с млади хора и акцент върху създаването на местна заетост.

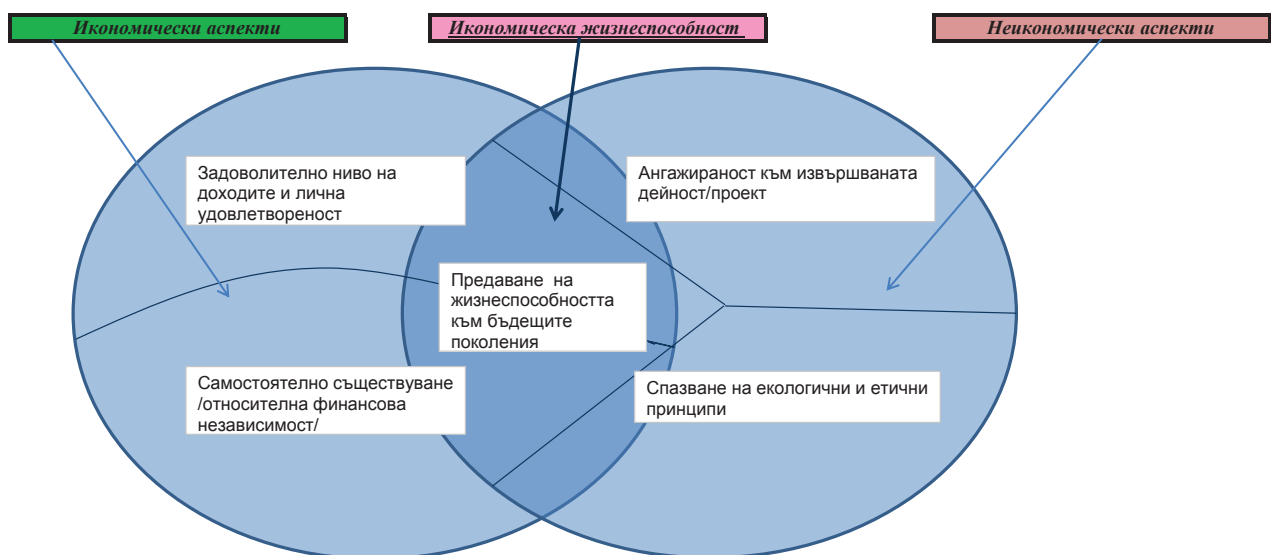
Връзката между икономическите и неикономическите аспекти и техните съставни части изграждат авторската дефиниция за икономическа жизнеспособност, която се явява ядро от допирни точки на всяка една от тези части (фиг. 1).

Перманентно земеделие

Пермакултурата (перманентно земеделие) се описва като алтернативна земеделска система, в която растенията, животните и хората са интегрирани в една екосистема и взаимно поддържат своите функции (Mollison&Holmgren, 1978). Пермакултура (перманентно земеделие) представлява първият метод за съзнателен дизайн на изкуствени екосистеми, който притежава продуктивността и ползите на конвенционалните земеделски системи, комбиниран с устойчивостта и самообслужващите характеристики на естествените екосистеми (Mollison, 1988).

При пермакултурата се набляга върху взаимодействието с природата и грижата за земята и хората. Това е цялостен, интегриран подход, който подчертава важността на наблюдението и минималната намеса. Пермакултурата е международно движение за устойчивост със силен фокус върху проблемите на производство на храна (Ferguson, 2013).

Пермакултурата е може би най-широко разпространената форма на агроекологията, която се състои от етична рамка и принципи. Те служат като база за разумни действия, позволяващи дизайн на диверсифицирани, устойчиви системи. Пермакултурата е по-широка от агроекологията, тъй като тя може да се разбира едновременно като движение и философия, промотиращи принципите на дизайн, които са приложими и отвъд земеделието (Nathaway, 2015). Разликата между естествените диверсифицирани системи и пермакултурата е, че всички фактори в пермакултурата могат да бъдат манипулирани, за да доведат до най-добър ефект. Най-ефективни резултати могат да се поддържат чрез прост дизайн и управление. Диверсифицираните системи, каквато е пермакултурата, обичайно са на малки площи (Richardt, 1995).

Фиг. 1. Икономическа жизнеспособност – съставни части
Fig. 1. Economic viability – component parts

Под пермакултура в статията ще се разбира стопанство, прилагашо устойчиво земеделие и система за дизайн, като подход в агроекологията, посветено на производството на екологична храна в диверсифицирани земеделски системи. Цялостен икономически анализ на пермакултурата в България, чрез методологията на Новата институционална икономика, е извършен в дисертационен труд на Радева, Д.

Методология

Използваната методология включва: 1) извършен преглед на литературата, прилагане на научните методи анализ и синтез, и предлагане на авторово определение на дефиницията за икономическа жизнеспособност; 2) прилагане методологията на Новата институционална икономика (НИИ) за цялостен икономически анализ на резултатите от проведено емпирично изследване на пермакултурните стопанства за България; 3) дискутиране на резултатите от емпиричното изследване чрез приложение на авторовата концепция за икономическа жизнеспособност.

Методиката на изследването включва провеждане на анкетни проучвания (вкл. структурирани и дълбочинни интервюта), обработка на събраните данни за откриване на доминиращи състояния, връзки и анализ на отделни случаи (Case Study Analysis).

Теренното проучване бе извършено в периода септември 2015 – януари 2017 г.

Първоначално са установени 40 броя стопанства на територията на страната¹⁴, идентифицирани като прилагачи пермакултура и други принципи в екологичното земеделие. От тях са открити 24 броя ферми, извършващи бизнес сделки със земеделски продукти,

¹⁴ Първоначална информация за този тип стопанства е събирана от наличните данни в интернет на Платформата на екоселищата и устойчивите практики на фондация „Корен“ – организация за подкрепа и развитие на устойчива култура и чрез Пермакултурна асоциация на България, част от сдружение „Селище Зелено училище“, както и чрез установени лични национални и международни контакти при участие в Европейска пермакултурна конвергенция в Батак, 2014.

самоопределящи се като и прилагачи пермакултурни принципи в дейността си. От установените 24 броя фермерски проекти, базирани на пермакултура, са избрани 15 броя, с които е осъществен задълбочен личен контакт, проведени структурирани и дълбочинни интервюта и срещи. Всички тези стопанства са запознати и прилагат в голяма степен пермакултурните етики и принципи. При избора на конкретни обекти за изследване от цялата извадка е съобразено да бъдат проучени ферми, максимално покриващи всички области в България, където е установено съществуването на такъв тип земеделие. Също така в хода на изследването са анализирани някои модели от чуждата практика в пермакултурното земеделие от Европа, разгледани като “case studies” (резултатите от тях не са представени тук).

В рамките на дисертационния труд (Радева, Д.) е проведено и допълнително емпирично изследване на основните канали за дистрибуция на селскостопанска продукция от алтернативно земеделие в страната. То обхваща фермерски пазар, кооператив неформална организация, 2 онлайн платформи и 2 ресторанта за сезонна/фермерска храна.

Официалната аграрна статистика не отчита значителна част от пермакултурното земеделие. Немалка част от фермерите, представители на тази група, са в известен противовес със статута на регистриран земеделски производител и често го отбягват. Така, официалните, публично достъпни данни, всъщност изкривяват картината, вместо да дават реална представа за състоянието и тенденциите. Това изправя изследователя пред проблеми при определяне на генералната съвкупност и представителната извадка, при изграждане на общ формат на данните и тяхното събиране. Тези трудности и предизвикателства не са уникална характеристика за този тип земеделие. Все повече изследователи разбират необходимостта от нов вид икономически анализ въобще, различен от познатия ни от Неокласическата школа. Високо признание за тези възгледи са някои от последните Нобелови награди. Deaton в изслед-

ването си акцентира върху отказа от агрегираните величини, а Ostrom върху отказа от масовите явления.

Нобелистът от 2015, Angus Deaton, оспорва значимостта на агрегираните величини, използвани в моделите за анализ на индивидуални данни. Той спомага за трансформиране на модерния икономикс към теория, основана на емпирични изследвания. По този начин оспорва възможността за обяснение на индивидуалния избор чрез агрегирани величини (Deaton, Nobel Prize, 2015).

Ostrom, нобелов лауреат от 2009, използва институционална методика, като счита, че съществуват много решения за различните проблеми и, че не е налично само едно решение за конкретна ситуация или проблем. В изследванията си тя се фокусира върху ключовите променливи, които засилват или намаляват способността на индивидите да разрешават своите проблеми. Концентрира се както върху успешните, така и върху неуспешните опити по света. По този начин подходът ѝ за изследване се доближава до разбиранията на Deaton за значимостта на емпиричните данни като приоритетни пред агрегираните, използвани в абстрактни модели. В допълнение Ostrom изследва ситуации върху малки мащаби, затова счита, че едно сериозно изследване е по-вероятно да проникне в сложността на ситуацията, с цел идентифициране на фундаментални прилики и процеси. В емпиричното си изследване тя не използва „случайна извадка“ от случаи, а избира най-важните случаи. Опитва се да идентифицира серия от разумни догадки за това как е възможно някои индивиди да се организират добре, а други да не успяват (Ostrom, 1990).

Резултати и дискусия

Една от целите на проведеното емпирично изследване бе да се установи икономическата жизнеспособност на пермакултурните стопанства в България. С представения по-долу модел авторът на настоящата статия демонстрира икономическата жизнеспособност на пермакултурата в България.

Това става възможно след проведен детайлен цялостен икономически анализ на българските пермакултурни стопанства чрез методологията на НИИ. За тази цел, предложената дефиниция за икономическа жизнеспособност е разделена на пет части, които са дискутирани поотделно в хода на анализа, като са използвани събраните данни от анкетното проучване:

I. Демонстриране на възможност за съществуване на анализирания пермакултурни ферми/проекти при задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност.

Информация за крайните финансови резултати на запитаните фермери от целевата група е събрана за последните три години от дейността им. Повече от половината от проектите в извадката – 53%, декларират положителни финансови резултати – годишните приходи от селскостопанска дейност надвишават годишните им селскостопански разходи. Тук са изключени евентуални приходи от субсидии и безвъзмездни грантове, и са добавени приходи от услуги и преработка на продуктите във връзка със селскостопанската им дейност. Фермерите, които декларират отрицателен резултат – 47% от случаите, освен от селскостопанска дейност, се издържат и от други странични дейности като източници на допълнителни приходи. От осемте стопанства, които декларират генериране на положителни крайни резултати, най-старото съществува от 1998 г., следващите са създадени през 2003 и 2005 г., а най-новото е създадено през 2012 г. Съответно в личен разговор с анкетирания фермери става ясно, че по-висока доходност се споделя именно при по-дългосрочно съществуващите и с опит стопанства. Предвижданията в бъдеще са за поддържане на финансовата самоиздръжка от тези проекти. От проектите с отрицателни финансови резултати прави впечатление, че с изключение на два по-стари, останалите са създадени след 2010 г. При това два от проектите, с негативен резултат от 2010 г. и 2012 г., се управляват от една обща фирма и проблемите им са идентични. Факт е също, че тези ферми продължават да съществуват и в

момента, въпреки финансовите трудности и въпреки факта, че все още се финансират основно със странични доходи (извън селскостопанските).

Запитването за степен на текуща удовлетвореност от извършваната дейност на изследваните проекти показва висока (4,4) или силна степен на удовлетвореност. Това е изключително важно като резултат. Въпреки че 47% от анкетирания фермери декларираат работа при отрицателни финансови резултати от селскостопанската дейност, тази дейност за всички 100% от фермерите – обект на изследване – им носи силна до много силна степен на удовлетвореност. Вижда се, че психологическите характеристики на този тип фермери значително се различават от тези на конвенционалните стопани. Последните приоритетно са водени от стимула за преследване на чисти финансови резултати и финансова удовлетвореност, въпреки че точно те са основните потребители на държавни помощи, грантове по програми и субсидии, от които на практика алтернативните фермери са изключени.

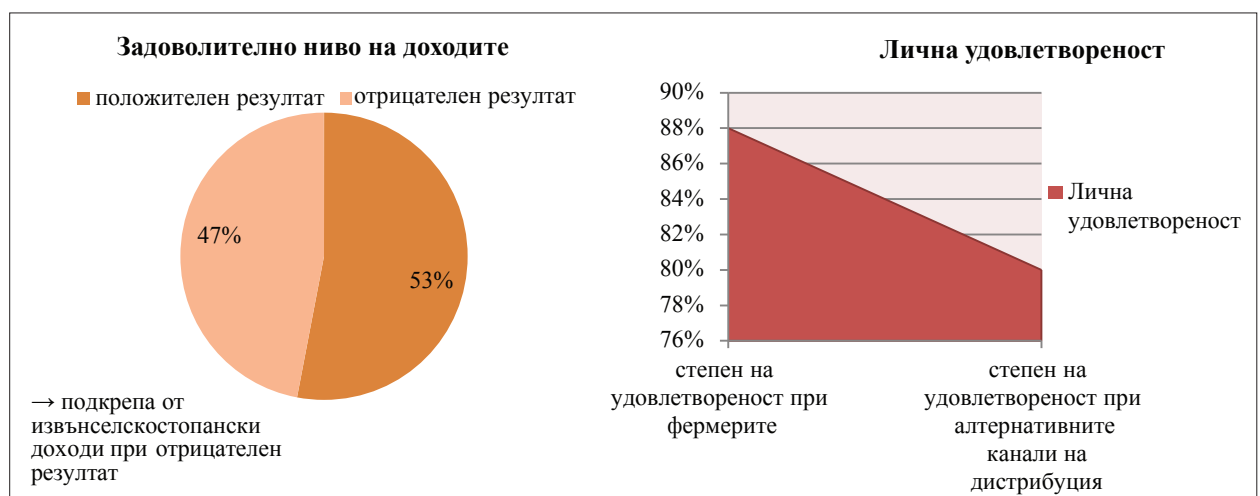
При дискутирането на стратегии и предложения за подобряване на бъдещите резултати на алтернативните канали за дистрибу-

ция на селскостопанска продукция¹⁵, в зависимост от удовлетвореността им, са събрани данни за текущата степен на удовлетвореност от извършваната дейност на изучаваните проекти. Както и при фермерите, за техните специализирани канали на дистрибуция е характерен същият резултат на текуща удовлетвореност – (4) или силна удовлетвореност от дейността им, въпреки всички изброени конфликти и трудности, които срещат за осъществяването ѝ.

II. Демонстриране на възможност за самостоятелно съществуване (относителна финансова независимост).

От декларираните приходи на фермерите са изключени приходи от субсидии и/или безвъзмездни грантове. Още повече, че едва 27% от всички анализирани фермери получават субсидии и само 33% са били бенефициенти по безвъзмездни грантове. В допълнение, 87% от запитаните не ползват банково кредитиране. Тези факти са показатели за от-

¹⁵ В рамките на дисертационния труд (Радева, Д.) е проведено и допълнително емпирично изследване на основните канали за дистрибуция на селскостопанска продукция от алтернативно земеделие в страната, което обхваща фермерски пазар, кооператив неформална организация, 2 онлайн платформи и два ресторанта за сезонна/фермерска храна.

Диаграма 1. Задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност
Chart 1. Satisfying level of income and personal satisfaction

носителната им финансова независимост от държавно подпомагане (вкл. от банково финансиране). Въпреки оскъдните финансови резултати, за които те споделят, и трудности, които срещат за бъдещи инвестиции в дейността си, очевидна е възможността им за самостоятелно съществуване при задоволителни доходи и лична удовлетвореност.

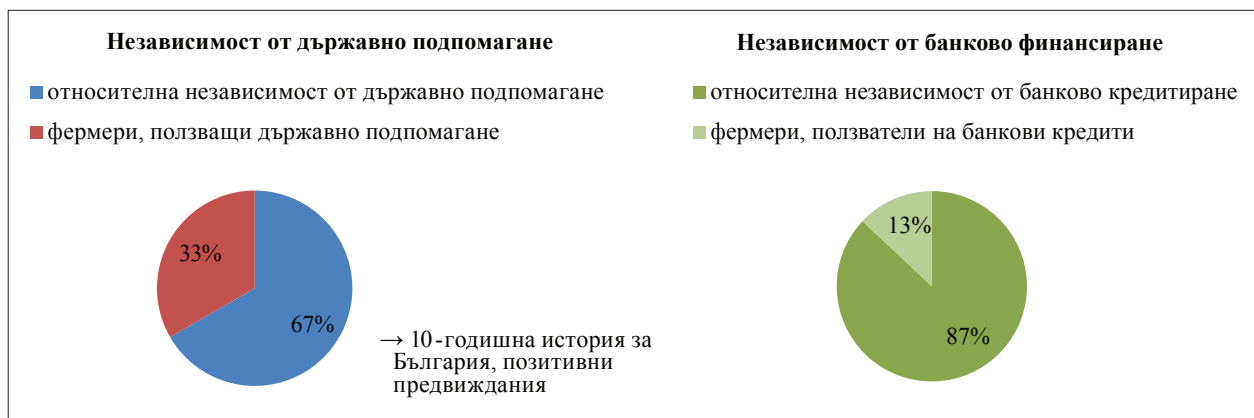
Като цяло трябва да се има предвид, че за България сравнително скорошна е тенденцията на проява на формите на този тип алтернативно земеделие. Най-старият проект варира от 1998 г., като повечето от фермите се създават след 2006 г. Затова в настоящето изследване не може да бъде анализирана по-голяма дългосрочност на съществуване от 10–15 години история на този тип земеделие. Имайки предвид, че при история на съществуване от около 10 години за България, близо 2/3 от изследваните за жизнеспособност пермакултурни ферми оперират при липса на държавно подпомагане под формата на субсидии и/или грантове по програми и кредитиране. Затова може да се счита, че тази тяхна относителна независимост прави възможно самостоятелното им съществуване и в един по-дългосрочен план.

III. Демонстрация на наличие на неикономически стойности като ангажираност към осъществяваната дейност или проект.

Правят впечатление причините, поради които този тип фермери осъществяват дей-

ностите си. Най-важната причина при 48% от фермерите, поради която извършват дейностите си, е че желаят да работят и живеят извън града и да допринасят за устойчивото развитие. Втората най-важна причина при 10% от фермерите е, че са разочаровани от политическата и икономическа система в страната и търсят алтернативни форми на живот. И третата, най-важна причина за целевата извадка като цяло, с тежест 15%, е, че това, с което се занимават, им е интересно и приятно и се чувстват част от дадена общност. Видни са чисто неикономическите причини за възникването и съществуването на този тип алтернативни форми на земеделие в България, които същевременно не са продиктувани от политически мерки и/или финансови стимули.

В допълнение към демонстриране ангажираността на управляващите пермакултурни проекти са и резултатите, които сочат, че трите най-важни фактора за бъдещо подобрене на дейността на пермакултурните проекти, в зависимост от предпочитанията за удовлетвореност, са: 1) на първо място, повишаване на уменията и знанията на стопаните за прилагане на принципите на дизайн в пермакултурата/натуралното земеделие с 21% тежест; 2) следва желанието за увеличаване броя на този тип производители в общността, с цел бъдещо сътрудничество (19% тежест); 3) чак на трето място е поставено желанието за бъдещо увеличаване печалбата/доходи-

Диаграма 2. Самостоятелно съществуване (относителна финансова независимост)
Chart 2. Self-dependent existence (relative financial independence)

те от дейността на този тип фермерство със 17% тежест.

При алтернативните канали за дистрибуция превесът на неикономическите фактори за бъдеща удовлетвореност от дейността, също като при фермерите, е очевиден. С най-висока – 35% тежест – е желанието в бъдеще за повишаване доверието на потребителя в този вид продукция/храна, с цел увеличаване на търсенето ѝ. С 33% тежест е желанието за увеличаване броя на екопроизводителите в общността за бъдещо сътрудничество. На трето място с 10% тежест е желанието за нарастване на разнообразието на предлаганата от каналите за дистрибуция продукция/храна. Чак на следващо място (9% тежест) е желанието за подобрене на чисто икономическите фактори като печалба/доход и привличане на външно финансиране – същият резултат като при производителите.

IV. Демонстриране на възможност за предаване на генерираната в настоящето жизнеспособност към бъдещите поколения.

Част от анкетата обхваща изследване на въпроса с какво допринасят за местните общности конкретните пермакултурни проекти. Най-важната полза за местната общност при 50% от фермерите е, че те служат за пример и представляват нови модели за алтернатив-

но земеделие и начин на живот. Това включва и обучение/споделяне на нови знания с местните хора в общините. Друга важна полза, с 19% тежест, е допринасянето за развитие на местните икономики чрез създаване на заетост и разнообразие от произвеждани продукти. И третата – най-важна полза, с 13% тежест, е повишаване на духа в местните общности чрез представяне на земеделието като философия, свързано с межкултурен обмен и споделяне на знания и опит.

В допълнение към демонстриране на възможността за предаване на генерираната в настоящето жизнеспособност към бъдещите поколения от практикуващите в момента този тип алтернативно земеделие е, че сред трите най-важни фактора за бъдещо подобрене на дейността на пермакултурните проекти, в зависимост от предпочитанията за удовлетвореност, на второ най-важно място е поставено желанието за увеличаване броя на този тип производители в общността, с цел бъдещо сътрудничество – 19% тежест (първият най-важен фактор е с 21% тежест).

При алтернативните канали за дистрибуция се наблюдава същото – с 33% тежест при тях стои желанието за увеличаване броя на екопроизводителите в общността, с цел бъдещо сътрудничество (при 35% тежест на

Диаграма 3. Ангажираност към осъществяваната дейност/проект
Chart 3. Commitment to the farming activity/project

първия най-важен фактор за бъдещо развитие).

Трябва да се има предвид, че изследваната извадка от алтернативни фермери непрекъснато работи в посока разпространяване на техните знания и превръщането им в успешен модел за една устойчива алтернатива на замърсяващото конвенционално земеделие. Освен служейки за пример, това става също чрез организиране на обучения, курсове, семинари и други форми на публичност на този вид фермерство. Също така следва да се отбележи, че повече от половината (53%) от анкетираните са млади хора (семеини и/или с деца), които имат намерение да предадат този начин на живот на своите потомства и по този начин да допринесат за устойчивостта на този модел. Ясно е, че за тези хора икономическите стимули за разширяване обхвата на този вид устойчив живот и земеделие и в бъдеще са с много по-голяма тежест от чисто икономическите.

V. Демонстрация на спазване на екологични и етични принципи, грижа за земята и грижа за хората, при съхранение, възобновяване и регенериране на природни и човешки ресурси.

Тъй като в основата на прилагането на пермакултурните принципи стоят трите етици: Грижа за Земята, Грижа за Хората и Спо-

деляне на Изобилието, то всички от изследваните пермакултурни стопанства спазват тези етики. Затова може да се счита, че изпълняват условието за жизнеспособност, свързано със съхранение, възобновяване и регенериране на природните и човешки ресурси, за което данни са представени по-долу.

62% от енергията и горивата в изследваните стопанства са от невъзобновяеми източници – фосилни горива. Но като цяло стопанствата декларират много ниска степен на използване на горива (в сравнение с една конвенционална ферма например), тъй като приоритетно във фермите се извършва ръчен труд – 75% от влагания труд и само 25% е механизирани. 13% от стопанствата изобщо не използват енергия от горива, а 25% от енергията е от източници на възобновяема енергия – по-скоро собствени и/или природни възобновяеми източници. Възобновяемите източници включват слънчева енергия, дърва за отопление на оранжерии, вятърна енергия. Фосилните горива включват дизелово гориво, бензин, въглища, газ и ел. енергия. Фермерите от изследваната целева група полагат максимални усилия да спазват принципа от пермакултурата, свързан с използване и оценяване на възобновяемите ресурси и услуги, и принципа за улавяне и съхранение на енергията.

Диаграма 4. Предаване на жизнеспособността към бъдещите поколения чрез ползи за местните общности и дял на младите фермери

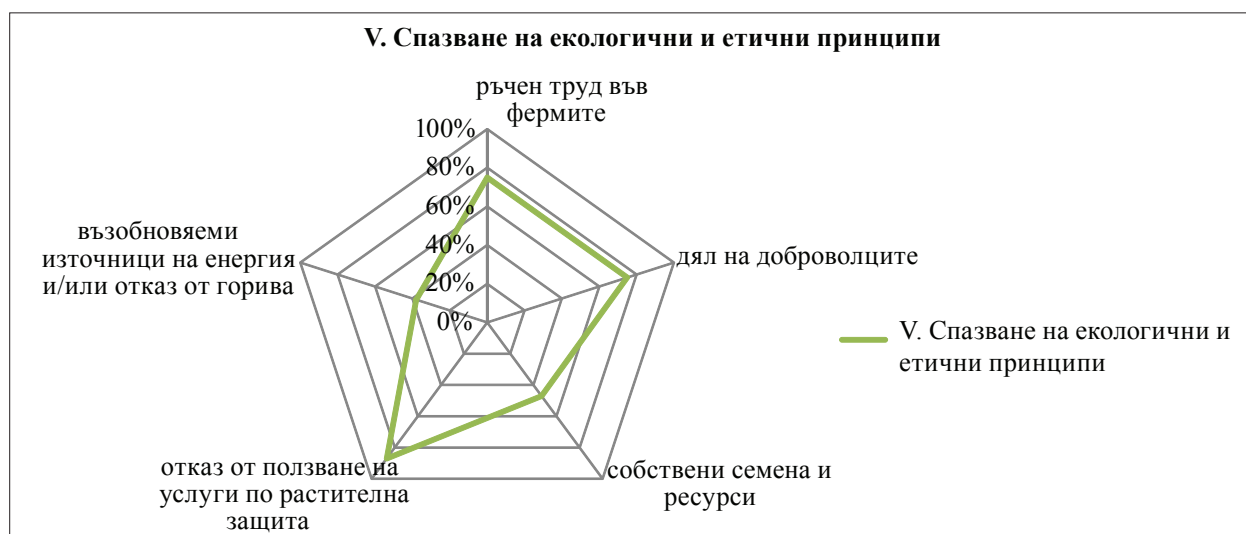
Chart 4. Transferring the viability to the future generations through benefits for the local communities and share of young farmers

Относно заетостта във фермите, очевидно е, че дори да се изключи големият брой доброволци, използвани в дейността на едно конкретно НПО, като цяло за всички пермакултурни проекти над 75% от работниците са доброволци. Съответно 23% са със собствена/семейна работна сила. Това е твърде характерно като тенденция не само за България, но и в световен мащаб при този тип проекти. То е свързано и с редица трудности и проблеми, но доказва ясно съхраняване и етично отношение към човешкия ресурс. Допълнително показва възможността генерираната жизнеспособност сега да бъде предадена към следващите поколения чрез генериране на знания и опит. Това става, както в собствените поколения на фермерите, така и изобщо към младите хора, каквито са приоритетно доброволците.

При транзакциите по снабдяване със семена се наблюдава, че почти половината – 47% от фермерите, използват изцяло собствени семена и ресурси. Приоритетното използване на собствени семена е свързано с един от основните принципи при този тип фермери – за производство на повечето ресурси и услуги в рамките на самата ферма и минимум зависимост от външни ресурси и услуги. Това се свързва и с прилагане на екологичните принципи на земеделие като съхранение на сор-

тове и стари разновидности на семена и изключването на генномодифицирани сортове. Развиването на собствени семенни банки за качествени семена е основна цел и стратегия на част от стопаните.

Болшинството от проектите – 87%, не ползват услуги по растителна защита и 92% от тях декларират, че нямат необходимост от тази услуга. Причините са, че фермерите, които развиват този тип земеделие, не използват препарати и произвеждат 100% екологична продукция. В повечето случаи отказват дори вложение на биологични препарати в дейността си. Те сами изготвят, при необходимост, препарати за растителна защита. Използват принципа на алелопатия или естествени съставки от насекоми и/или билки за борба с вредителите, компостиране и влагане на естествени торове в почвата. Това значително намалява разходите им за входящи ресурси в производствения процес и затваря производствения цикъл в голяма степен, а също поддържа и възстановява биоразнообразието. В основата на това се корени и прилагането на етиката „грижа за земята” и принципи от пермакултурата за използване и оценяване на разнообразието, производство без отпадъци и използване на малки и бавни решения.

Диаграма 5. Спазване на екологични и етични принципи
Chart 5. Applying of ecological and ethical principles

Изводи

В настоящата статия е представена авторова концепция за икономическа жизнеспособност, според която: „Икономическата жизнеспособност е по-широко понятие от способността да се генерира просто печалба или доход. Икономическа жизнеспособност е състояние на самостоятелно съществуване, осигуряващо задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност, свързано с ангажираност към осъществяваната дейност или проект, и което състояние може да бъде предадено на бъдещите поколения, при спазване на общочовешкия принцип на загриженост за хората и за планетата.”

С оглед на дискутираните по-горе пет отделни части от определението за икономическа жизнеспособност, изследователят стига до извода, че тази, малка по размер за България, нова форма на земеделие, базирано на пермакултурни принципи и етики, е икономически жизнеспособна. Този извод е направен на базата на изпълнението на следните пет условия:

1) Демонстрирана е възможност за осигуряване на задоволително ниво на доходите и лична удовлетвореност при болшинството от фермите;

2) Демонстрирана е възможност за самостоятелно съществуване (относителна финансова независимост) при над 2/3 от фермерските проекти;

3) Наличие на неикономически стойности като ангажираност към осъществяваната дейност, както при мнозинството от фермерите, така и при техните канали за дистрибуция;

4) Демонстрирана е възможност за предаване на генерираната в настоящето жизнеспособност към бъдещите поколения;

5) Установено е спазването на екологични и етични принципи като грижа за земята и грижа за хората при съхранение, възобновяване и регенериране на природни и човешки ресурси.

Посочените резултати са обобщени във фигурата по-долу (фиг. 2).

ЛИТЕРАТУРА

Bachev, Hr., 2016. A study on sustainability of Bulgarian agricultural farms. *MPRA Paper No. 75032*, posted 20 November 2016, 08:14 UTC, p. 1-2, 6, 8-10, 12-13 (BG).

Baumgartner, S., M. Quaas, 2007. Ecological-economic viability as a criterion of strong sustainability under uncertainty. University of Lüneburg, *Working Paper, Series in Economics No. 67*, November 2007.

Bookman, M., 1992. The Economics of Secession. In: *Post-Secession Economic Viability Chapter*, pp. 145-160, http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-137-07984-8_7.

Chaturvedi., B. K., 2013. Economic Viability of Milk Producing Units with intervention of Marketing Strategy in Rural Areas of Uttar Pradesh, India. *IOSR Journal of Agriculture and Veterinary Science, (IOSR-JAVS)*, e-ISSN: 2319-2380, p-ISSN: 2319-2372, Volume 6, Issue 5, pp. 01-06

De Poret, M., J. F. O'Connell, D. Warnock-Smith, 2015. The economic viability of long-haul low cost operations: Evidence from the transatlantic market. *Journal of Air Transport Management, Volume 42*, January 2015, Pages 272-281

Deaton, A., 2015. "Press release. The Royal Swedish Academy of Sciences has decided to award The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel for 2015 to **Angus Deaton**. Princeton University, NJ, USA - "for his analysis of consumption, poverty, and welfare". https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2015/press.html. (21 July 2016, date last accessed).

Dlamini, T. S., A. J. Verschoor, T. Tshabalala, 2014. An economic viability assessment of sisal production and processing in Limpopo: A stochastic budgeting analysis. *Journal of Development and Agricultural Economic*, Vol. 6 (9), pp. 386-393

Ferguson, R. S., 2013. Recovering the Future: food system transition pathways on (and around) US permaculture farms, *Conference paper, Yale Food Systems Symposium*. October 18-19, 2013.

Gordon, G. L., 2014. The Economic Viability of Metropolitan America. CRC Press, Taylor&Francis Group.

Hathaway, M. D., 2016. Agroecology and Permaculture: Addressing Key Ecological Problems by Rethinking and Redesigning Agricultural Systems, *Journal of Environmental Studies and Sciences*, Vol. 6, Issue 2, pp. 239-250

Ikerd, J., 2008. A Common Sense Approach to Sustainable Business. Prepared for presentation at the *Wisconsin Sustainable Business Conference*, organized by

Икономическа жизнеспособност

Икономически аспекти			
I.	Задоволителни доходи и лична удовлетвореност	II.	Самостоятелно съществуване /относителна финансова независимост/
Неикономически аспекти			
III.	Ангажираност към осъществяваната дейност/проект	V.	Спазване на екологични и етични принципи: грижа за земята и грижа за хората
IV.	Предаване на жизнеспособността към бъдещите поколения		
Икономически аспекти			
I.	Задоволителни доходи и лична удовлетвореност: → 53% от анкетираните с положителен резултат; → 88% удовлетвореност при фермерите; → 80% удовлетвореност при алтернативните канали за дистрибуция	II.	Самостоятелно съществуване: →10 годишна история за България при позитивни предвиждания за бъдещо развитие; → относителна независимост от държавно подпомагане при около 2/3 от фермерите; → относителна независимост от банково кредитиране при около 87% от фермерите
Неикономически аспекти			
III.	Ангажираност към осъществяваната дейност: → силна ангажираност при 73% от фермерите; → силна ангажираност при 78% от алтернативните канали за дистрибуция	V.	Спазване на екологични и етични принципи: грижа за земята и грижа за хората: → 75% ръчен труд във фермите; → над 75% от труда е на доброволци; → 38% от фермите с възобновяеми източници на енергия и/или не ползват горива; → собствени семена и ресурси при 47% от фермерите; → 87% от фермерите не ползват услуги по растителна защита
IV.	Предаване на жизнеспособността към бъдещите поколения: → демонстрация на нов модел за алтернативно земеделие и живот при 50% от фермерите; → развитие на местните икономики при 19% от фермерите; → повишаване на духа в местните общини и обмен на знания при 13% от фермерите; → 53% от фермерите млади хора и/или семейства		

Фиг. 2. Нагледно представяне на икономическата жизнеспособност на пермакултурните стопанства в България

Fig. 2. Visual representing the economic viability of permaculture farms in Bulgaria

the Alliance for Sustainability, Ashland, WI, April 24-26, 2008. <http://web.missouri.edu/ikerdj/papers/WI%20Bayfield%20-%20Sustainable%20Business.htm>. (11 November 2016, date last accessed).

Lery, J. M., J. Prado, U. Tietze, 1999. Economic Viability of Marine Capture Fisheries: Findings of a Global Study and an interregional workshop, *FAO Fisheries Technical Paper 377*.

Mollison B., 1988. *Permaculture: a designer's manual*. Tagari NSW 2484, Tyalgum.

Mollison B., D. Holmgren, 1978. *Permaculture one: a perennial agricultural system for human settlements*. Tagari, Tyalgum.

Ostrom, E., 1990. *Governing the Commons – the evolution of institutions for collective actions*. – Cambridge University Press.

Richardt, A. L., 1995. The Economics of permaculture, Economic Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the Degree of Master of Social Sciences, Department of Economics, University of Queensland. June 1995.

Schuhbauer, A., U. R. Sumaila, 2016. Economic viability and small-scale fisheries A review. *Ecological Economics*, Volume 124, April 2016, Pages 69-75

Scott, K., 2015. Economic Viability of Heritage Festivals. University of Massachusetts – Amherst, Tourism Travel and Research Association: *Advancing Tourism Research Globally*. Paper 11.

Simon, H. A., 1955. A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 69, No. 1, pp. 99-118

Singh, I. P., D. K. Grover, 2011. Economic Viability of Organic Farming: An Empirical Experience of Wheat Cultivation in Punjab. *Agricultural Economics Research Review*, Vol. 24, July-December 2011, pp 275-281.

Act concerning the conditions of accession of the Republic of Bulgaria and Romania and the adjustments to the Treaties on which the European Union is founded, 2005. Annex VIII: Rural development (referred to in Article 34 of the Act of Accession), Part II, Specific requirements regarding the investment aid for Bulgaria and Romania, 21/06/2005, par. (1) (BG).

Commission Decision of 13 October 2009, concerning the adoption of a financing decision towards a preparatory action on control posts for 2009, (2009/755/EO), par. (5) (BG).

Council Decision of 16 December 2009, on the granting of State aid by the authorities of the Republic of Lithuania for the purchase of State-owned agricultural land between 1 January 2010 and 31 December 2013, (2009/983/EC), par. (6) (BG).

Design Technology. http://www.ruthtrumpold.id.au/destech/?page_id=162. (27 Jan. 2017, date last accessed).

European Parliament resolution of 12 March 2008, on the CAP Health Check, (2007/2195(INI)), p. 102 (BG).

European Parliament resolution of 12 March 2008: Sustainable agriculture and biogas: a need for review of EU-legislation, (2007/2107(INI)) (BG).

Global Partnership for Small-Scale Fisheries Research. <http://toobigtoignore.net/research-cluster/economic-viability/> (27 January 2017, date last accessed).

Glosbe. <https://glosbe.com/en/en/economic%20viability>. (17 February 2017, date last accessed).

Information communicated by Member States regarding State aid granted under Commission Regulation (EC) No 1857/2006 on the application of Articles 87 and 88 of the Treaty to State aid to small and medium-sized enterprises active in the production of agricultural products and amending Regulation (EC) No 70/2001, (2010/C 321/03), Aid №: HA 188/10, p. 321/7 (BG).

International Institute for Applied Systems Analysis, 2007. Study of the Effects of Globalization on the Economic Viability of EU Forestry. *EC Contract Number-30 -CE-0097579/00-89*, (IIASA Reference 06-157).

Liveable Cities. <http://liveablecities.org.uk/challenges/economic-viability>. (27 January 2017, date last accessed).

Local eastern shore sustainable organic network. <http://shorefood.org/view/economic-viability>. (11 November 2016, date last accessed).

Macrofuels. 2016. <https://www.macrofuels.eu/economic-viability> (27 January 2017, date last accessed).

Michigan State University. Department of agricultural, food and resource economics. 2015. http://www.afre.msu.edu/centers_services/economic_analysis_of_sustainable_ag_food_systems. (11 November 2016, date last accessed).

Procedure 2009/0037/COD, COM (2009) 113: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down general rules for the granting of Community financial aid in the field of trans-European networks (codified version), p. 7 (BG).

Reference. <https://www.reference.com/world-view/economic-viability-6d24368d0bb855a3>. (11 November 2016, date last accessed).

Regulation (EC) No 718/2007, implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA), art. 156, p. 4, zh) and art. 176, p. 2, a) (BG).

San Francisco International Airport 2014 Sustainability Report. <https://media.flysfo.com/media/sfo/community-environment/sfo-2014-sustainability-report.pdf#page=13>. (27 January 2017, date last accessed).

Schweizerische Eidgenossenschaft. <https://www.bazl.admin.ch/bazl/en/home/specialists/air-transport/economic-viability.html> (27 January 2017, date last accessed).

University of California Santa Cruz. Small Farm Viability Today. Unit 1.0. http://casfs.ucsc.edu/documents/Teaching%20Direct%20Marketing/Unit.1.0_Small_Farm_viability.pdf. (27 January 2017, date last accessed).

University of California Santa Cruz. Teaching Direct Marketing&Small Farm Viability. <http://casfs.ucsc.edu/about/publications/Teaching-Direct-Marketing/pdf%20downloads/Unit.1.pdf>. (27 January 2017, date last accessed).

The Economic Viability of Permaculture Farms in Bulgaria

D. RADEVA

University of National and World Economy – Sofia

E-mail: donka.radeva@unwe.bg

(Summary)

Economic viability is a modern term and an attractive conception nowadays. But, historically the situation is others. The term has been neglected from the economic science for a long period of time. Its usage in the science has been noticed just for one-two decades. A review from the literature points out that

on one hand, increasing is the interest of applying the term economic viability in the science research, academic sphere, political regulations and in business. On the other hand, the term is still debatable. Unified understanding and common concept don't exist.

In the current article a model for studying the economic viability is presented. Its practical implementation is demonstrated with the analysis of the permanent agriculture (permaculture) in Bulgaria. An original definition of the term economic viability is suggested, on the basis of critical review of its application in the science research and in practice. The conducted research of the permaculture farms in the country is presented. The results from it are analyzed with the methodology of the school of the New Institutional Economics – Economics of the transaction costs. The formulated conclusions are discussed in the light of the elaborated model.

The conclusion about the economic viability of the Bulgarian farms, based on permaculture principles and ethics, is drawn.

Key words: Economic viability, Agroecology, Permaculture